

Самур

№ 8 (185) 2006-йисан 30-август

1992-йисан январдилай акъатзава

ЦИЙИВИЛЕР

МАД КЪУД ПАРК

И йикъара чир хъайивал, чи республикадин чилерал мад къуд милли парк арадал гъида. Амур Къизилгъагъдин патарив гвай чилер, Самур-Ялама ва Шаг дагъ милли паркар я. Алай вахтунда Азербайжандихъ 6 милли парк, 14 тебиатдин къурух ва 20 къван хуьзвай тебиатдин пипер ава. Исятда талукъ идараяр цийи милли паркар арадал гъун патал герек тир крарив машгъл я.

50 ХУЪРУЪЗ ЯД

Хуьрерин агъалияр хъвадай целди таъминарун патал Республикадин Экологиядинни Чилин Серветрин Министерстводи сифте яз Милли План туькуьрнава. Министррин Кабинетди и документдиз къимет гана кланзава. Ана къалурнавайвал, сад лагъай гилера санлай чпихъ 130 агъзур агъалияр авай 50 хуър хъвадай целди таъминарда.

Японияди 15 хуьруз хъвадай цин гунгарар члугвадай куьмекар гуда. И кар патал грантдин икьрар гъазурна куьтягънава.

КІВАЛАХДАЙ ЧКАЯР

Кьил акъуддай ксари лугъзвайвал, алай вахтунда Шеки-Закъатала регион экономикадин рекъай мадни вилик физва. Цинин йисан 6 вацран къене и регионда 10 агъзурдалай виниз цийи ківалахдай чкаяр ахъа хъанва. Балакендин, Закъаталадин, Къахдин, Шекидин, Огъуздин ва Къвепеледин цийиз кардик кутунвай карханайра 1899 касди ківалахзава. Гуьнгъуна хтунвай карханайра 300 кас ківалахдив таъминарнава. 8 агъзурдив агакъна инсанар вахтуналди тир крарив агуднава.

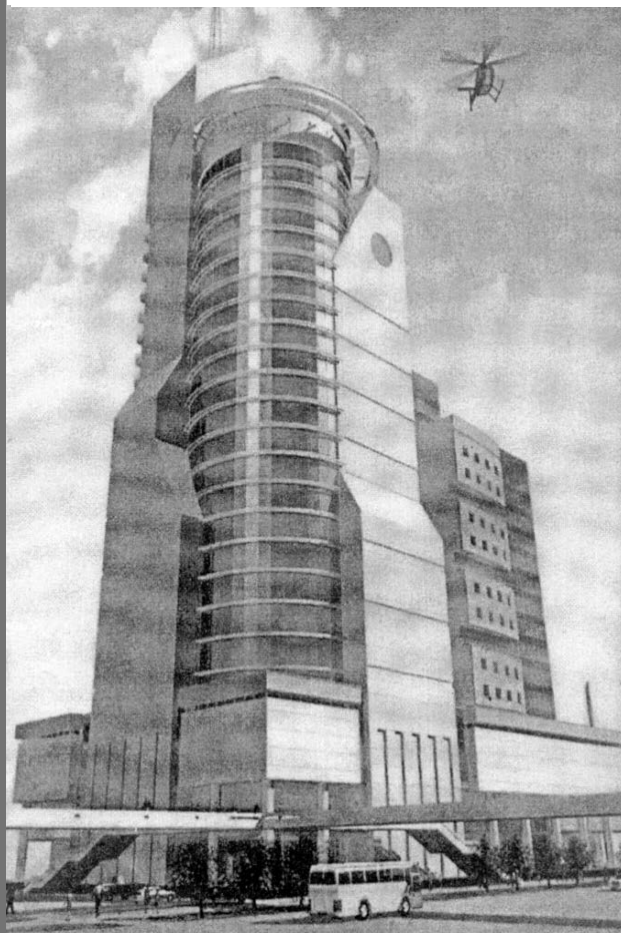
КЪИЛИЗ АКЪУДНАВА

Алатай йисуз Огъуз ва Къвепеле районрай гунгардаваз Бакудиз хъвадай яд тухун къетI авунай. И мукъвара гунгардин проект гъазурна кьилиз акъуднава. Проектда къалурнавайвал, Бакудиз хъвадай яд 264 километрдин мензилдай чпин диаметр 2 метр тир турбайрин куьмекдалди гъида. Им Бакуди са секундда 3 кубометр яд къачуда лагъай чIал я. И ниятдалди Огъуз-Къвепеле регионда 100 артезиандин къуй эгъуьнда. Цийи гунгар 2008-йисуз кардик кутада.

ХЪСАНАРЗАВА

Эхиримжи йисара Азербайжандин Алакъайринни Информациядин Технологийрин Министерстводи Исмаиллы райондин хуьрера са къадар важиблу крар кьилиз акъудзава. Цинин йисан 7 вацран къене райондин Кейвенди, Жуьлян, Къурбанэфенди, Хелилли ва Дияллы хуьрера цийи почтадин отделение кардик кутунва. Йисан эхирдалди мадни 5 хуьре ихътин отделение арадал гъида. Идалай гъейри районда почтайрин ківалахдин ери хъсанарун патал маса тедбирарни кьилиз акъудун фикирда къунва.

ЛЕЗГИЙРИ ШЕГЪЕР ЭЦИГЗАВА

■ Вишералди лезги кьегъалриз яргъл тир Сибирда чпин алакьунар къалурун къисмет хъанва. Къиблепатан Дагъустандин СтIал Сулейманан райондин Цийихуьрай тир Разим Абасова Красноярскда арадал гъайи эцигунрин “Монолитстрой” компанида ківалахзава. Абуру маса миллетрин векилрихъ галаз санал гъар йисуз 80 агъзурдалай виниз квадратметрдин майдан авай яшайишдин ківалер эцигзава. Им акI лагъай чIал я хьи, чи ватанэгълийри гъар йисуз 4500 хизан цийи ківалериз экъечIдай мумкинвал яратмишзава.

“Монолитстрой”дин кьиле акъвазнавай-бур чпихъ чIехи алакьунар авай лезгийр я. Рамазан Ибрагъимхалилова вичин 2006-йисан 1-

июндиз “Лезги газет”да чап хъайи “Сергъят авачир хътин алакьунар ва агалкъунар” макъалада кьейд йиизвайвал, исятда компаниди Красноярскдин виликан аэропорт алай чкадал 28 мертебадин ківалерикай ибарат тир шегъер эцигзава. Ківалерин кIаник 3 мертебадин къакъанвал аваз 240 автомашин гъакъдай гаражар, ківалерин къавал лагъайтIа, вертолет ацукъдай майданар жеда.

Цийи технологийрикай менфят къачуна, вири жуьредин къулайвилер авай ківалер эцигун патал “Монолитстрой”дихъ эцигунардай материалар акъуддай чIехи заводни ава.

Москвадин Инженервилинни Эцигунардай Институт куьтягъна Красноярскдин экскаватор акъуддай заводда ківалахал акъвазай Разим Абасова шегъердин чIехибурун куьмекдалди арадал гъайи “Монолитстрой” компания 16 йисан къене вири Россиядиз машгъур хъанва. 2003-йисуз и уьлкведа ківалер эцигунин карда кьиле фейи конкурсда компаниди 1-чка къуна. Им лезги кьегъалрин зегъметдин нетижа тир.

Разим Абасова Москвада, Иркутскда ва масанрани “Монолитстрой”диз табий тир карханаяр арадал гъанва. И карханайрини яшайишдин ківалер эцигзава.

Компанида ківалахзвай фялейри 25 агъзур рубль къван мажибар къачузва. Абуруз ина къулай шартIар яратмишнава. Идалай гъейри “Монолитстрой”ди Красноярск вилайтдин етимханайриз, интернатриз, мектебриз, азарханайриз ва медениятдин идарайризни мергъаметлувилин куьмекар гузва.

Шегъер вахтунда эцигна куьтягъайтIа, гъа ихътин кьегъалвилин краралди гъуьрметдин вини кукIушриз хкаж хъанвай Разим Абасов, къурагъви Сабир Мегъамедов хътин лезги рухвайриз цийи шегъерда буьруьнждин бюстар эцигда лагъана гаф ганва Красноярскдин чIехибуру.

“Самур”

ЧАКАЙ КХЪЕНАЙ...

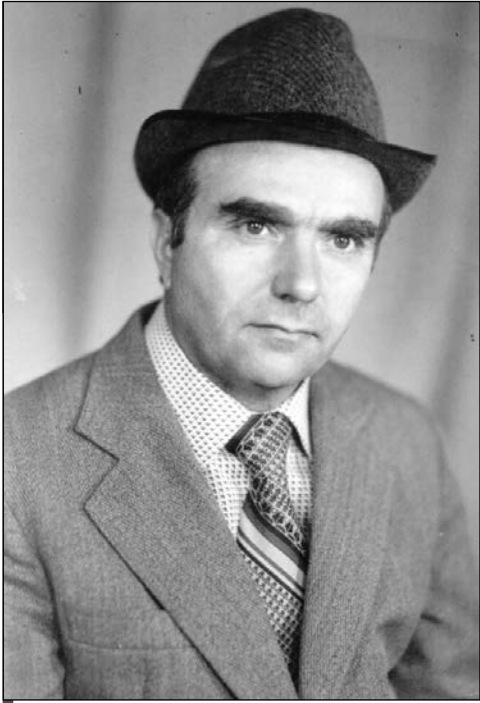
Ислам дин къабулайдалай гуьгъуьниз Кефер ва Юкъван Дагъустандин медресейра аялри араб чIалалди, Къибле Дагъустандин са бязи хуьрера фарс чIалалди кIелзавай. ЧIехи Селжукъ везиррикай Низам-уьл-Муьлка Дербентда ва адан патарив эцигай медресейра араб ва лезги чIалалди тарсар гузвай. Идалай гъейри Самур вацIун вини кьиле авай ЦIахур хуьруьн медресадани араб чIалалди кхъенвай эсерар лезги чIалаз элкъуьрна, лезгидалди тарсар гузвай.

1961-йисуз Истанбулда акъатай “Дагъыстан ве дагъыстанлылар” ктабдай. ч. 211.

Девир патал чIехи крар акурбур,
Эбеди я халкъдиз къуллугъ авурбур!

Фридрих Шиллер.

АБИДУЛЛА ОРУЖОВ-70

ЧЕХИ АЛИМ

гиядин фондунин регъбервиле тайинарнай. 8 йисуз и кваллах гъакъсагъвилелди кьилиз акъудай ада сифте яз чи республикада археологиядин музейни туьклубьнай.

1971-йисуз А.Оружова Республикадин ИА-дин илимдин советдал "Сифтегъан юкьван виш йисара Азербайжанда хъенчлехъанвиллин сенят (V-VIII виш йисар)" темадай кандидатвиллин диссертация хвенай.

Вич члехи хъайи Кцлара гъар камуна Къафкъаздин Албаниядин тарихдин гелер-археологиядин амукаяр, къадим сурар, дегъ члаварин хуьрерин харапаяр, къелейрин уьценвай цлар дуьшуьш жезвай адал. Чиликай хкатзавай къадим хъенчлин къапарин, цурцун, къванцин, ракъун затларин сирер ачухариз кландай адаз. Гъеле аялзамаз вичизни тийижиз чи тарихрихъ гелкъевезвай ам. Жегъилдин виридалайни члехи мурад археолог хъана хайи чилин тарихар мукъуфдивди чирун тир. Къисметди адаз Кцлара ва къунши районара, гъакъни Азербайжандин кефер-рагъкъечлай пата археологиядин эгъуьнар кьиле тухун несиб авурла ам и кардив рикл алаз эгечнай. Ада Кцлара, Къубада, Хачмаза, Девечиди, Шамахида археологиядин амукаярихъ гелкъевезвай вири экспедицияра иштиракна.

Къафкъаздин Албаниядин юкьван асиррин сифте девирриз талукъ тарихар бегъемдиз чириз хъанвач лугъуз А.Оружовни гъаф вахтунда гъа и члаварин материалрихъ гелкъевенай. Ам вичи гъилик авур тарихдин чешмеяр келна ихътин фикрдал атанай хъи, а девирдин тарихдин гелер Члехи Къафкъаздин кефер-рагъкъечлай пата генани гъаф амукуьн мумкин я. И чилер Дербентдиз мукъва, къецепатан уьлквейрин савдагаррихъ галаз алишвериндин алакъяр гегъеншарун патал къулай шартлар авай чкаяр тир. Ина гъакъни хуьруьн майишатдин хилер вилик фенвай. Халичаяр храдай, хъенчлин ва шуьшедин къапар расдай, чехир гъасилдай сеняткарар лагъайтла виририз сейли тир. Гагъ-гагъ чапхунчийрин хура акъвазиз тахъана инин агъалияр чпин хуьрер, шегъерар гадарна маса чкайра яшайишдин бине кутаз мажбур жезвай. Тебиатдин басрухрини инсанриз секинвал гузвай. Гъавилияй абуру чиливай хкаж хъанвай клунтарал, пелера яшайишдин чкаяр арадал гъидай. Пелериз ва хуьрериз гъаф вахтунда инсанрин тварар ядай.

Медениятдин амукайралди девлетлу тир Члехи Къафкъаздин дагъларин ценер XX асирдин 70-йисаралди са акъван хъсандиз чирнавачир. Албанистикадин патал марагълу тир са бязи археологиядин ахтармишунар лагъайтла, 1920-1940 йисара кьиле тухванай. Абурукай Й.Пахомовади 1933-йисуз Гил-гил вацл къеледа тухвай археологиядин ахтармишунар ге-

нани рикел аламукъдайди тир. Гъа ихътин ахтармишуьри А.Оружов Къуба, Кцлар, Хачмаз, Девечи районрай тарихдин сирер чирунихъ ялна.

1976-йисалай тарихдин илимдин доктор Жаббар Халилова регъбервал гузвай илимдин экспедицияра кваллахай А.Оружова Кцларин, Къубадин, Девечидин ва Хачмазин са шумуд хуьряй гъаф къадим амукаяр гъилик авуна ва Шамахидин Хыныслы, Къубадин Дер-Чичи, Кцларин Къефлед пелерин амукайрикай, а районрин археологиядиз талукъ делилрикай илимдин кваллахар чапдай акъудна.

А.Оружов муаллимринни студентрин арада члехи нуфуз авай кас тир. Ада акъван марагълу лекцияр келдай хъи. Адан регъбервилек кваз шумудни са инсан илимдин шегъредиз экъечна. Археологиядин рекъяй алимдин агалкъунрин суракъар вирилиз чкланвай. Адан Албаниядин амукайриз талукъарнавай илимдин макъалаяр маса уьквейрани чап жезвай. Агалкъунрин шегъредиз акъатнавай алим вучиз ятлани садлагъана вичин рикл алай кваллахдивай яргъална Европадинни Америкадин тарихрин кафедрадиз акъуднай. Ина кваллахай доцент Абидулла Оружова вичин уьмуьрдин эхирдалди тарихдинни археологиядин кафедрадиз галаз алакъаяр атланач.

30 йисан ахтармишуьрин нетижа яз арадал атай "Кефер-Рагъкъечлай Азербайжан юкьван асирра" твар ганвай докторвиллин диссертацияди университетдин алимар вичихъ ялнатлани, ам хуьн регъят хъанач. Манийвилер къалурзавай ксарихъ галаз Абидулла Оружова шумудни са йисара женг члугуна. Эхирни 1995-йисуз адан оппонентрикай академик Зия Буьнъятова кцларви алимдиз куьмек гана И къегъал кас кьиле аваз вири оппонентри диссертациядиз члехи кьимет гана. Абуру и илимдин кваллах Азербайжандин тарихдин илимда члехи вакъиа тирди къейд авуна. Илимдин советдин къарардалди Абидулла Оружова тарихдин илимдин докторвиллин дережа гана ва адан диссертация асасдиз къачуна цийи учебникар арадал гъун къетл авуна.

1997-йисалай вичин уьмуьрдин эхирдалди университетдин цийи ва лап цийи тарих кафедрада кваллахай профессор Абидулла Оружов 60-далай виниз илимдин кваллахдин автор я. Практикадин материалрал асаслу хъуни и кваллахрин кьиметлувал мадни артухарзава. И материалар ада археологиядин кваллахар кьиле тухудайла винел акъудай амукайрикай, къванцин ва накъвадин сурарикай, къванцин, цурцун ва ракъун алатрикай, хъенчлин къапарикай, бадийрикай, кутаррикай,

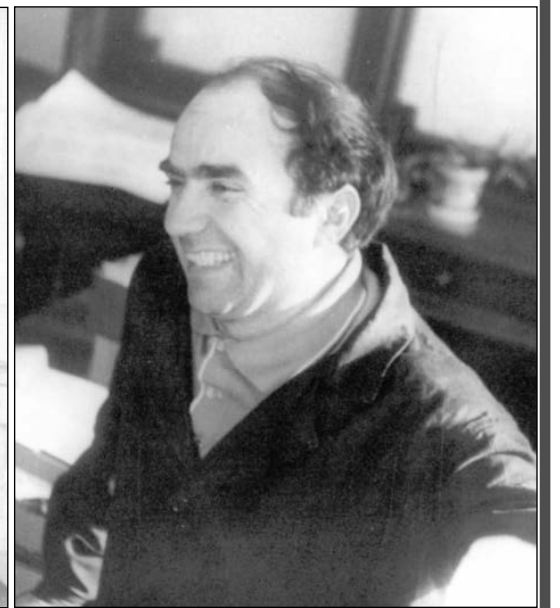
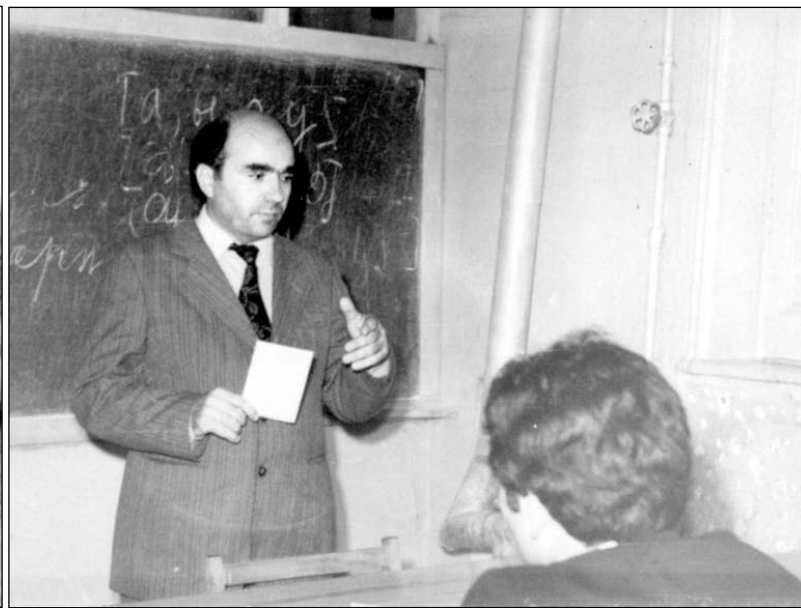
кварарикай, циплерикай, гатларикай ва маса затларикай ибарат я. Тек са Кцлар районда ада 20-дав агакъна къадим шегъерринни хуьрерин амукайяр винел акъуднавай. Ибур "Къуру пел" (Хылер), "Гурсан пел" (Чаклар), "Шуранпел" (Четкуьн), "Вини багъ" (Суважал), "Клунтпел" (Гуьндуьзкеле), "Юсуф хандин пел" (Къележугъ), "Рушарпел", "Агъаханпел" (Агъа Лаклар), "Къизилгъулерин пел" (Бедиркъала), "Къуьхуьррин пел" (Къуьхуьр), "Чубанд пел", "Пиралрин пел", "Къефледпелер" (Кцлар-Худат шегъердин къерех) ва масабур я.

Кцларин къадим хуьрерикай тир, вичин чилел шумудни са пел ва клунтлар алай Гадацийихуьре къуд чкадал археологиядин кваллахар кьиле тухвай алимдин инин "Шамилпел", "Вердиханпел", "Агъаханпел" ва "Магъмудпел" лугъудай чкайра къадим яшайишдин мескенар ашкара авуна. Инрай жагъай квалерин, цларин, сурарин амукайри, тегилдин фуьрари, хъенчлин къапарин, хуьруьн майишатдиз талукъ алатри ва маса затлари Къафкъаздин Албаниядин V-VIII виш йисарин гъакъиндай маракълу малуматар гъилик ийидай мумкинвилер гузва.

А.Оружован археологиядин кваллахара сифте яз Къубадин "Салманпел" (Дигагъ), "Къалагагъ" (Сырт Чичи), "Сандухпел" (Алексеевка), Девечидин "Аласпел" (Гендаб), "Шегъерагъ" (Гил-гил вацлун къерех), "Гъажимидпел" (Хачмаз) хътин къадим яшайишдин чкайрикай малуматар гъатнава. Ахеологиядин экспедициядиз галаз санал Девечидин Шагънезери хуьруьн кьилив къадим Шабрандин амукайяр винел акъудай алимди X виш йисуз Ал-Истагъриди вичин "Рекъерикайни пачагълугърикай ктаб" эсерда вичикай ихтилатнавай, гъакъни Ирандин гъаф чешмейра "Цуьк акъудзавай шегъер" хъиз теснифнавай Албаниядин къадим Шабран шегъердикай чав гъаф кьиметлу материалар агакъарнава. Гъа ихътин делилар асасдиз къачуна лугъуз жеда хъи, Азербайжандин археологиядинни этнографиядин илимрик А.Оружова кутунвай пай зурбади я.

Гъа икл зегъметдал, вичин хизандал рикл алай алимдиз четин уьмуьр кьисмет хъана. Уьмуьрдин юлдаш начагъ яз кваллин ва къве веледин -Элчинанни Амалиядин къайгъу Абдулла муаллимди члугуна. Аялри чпиз квал-югъ авурдалай къулухъ хтулрихъ галаз санал ял гъун адан рикл алай машгъулатдиз элкъевенай. 1993-йисуз уьмуьрдин юлдаш квадарай, дуьньядикай са акъван кфет хкудиз тахъай Абидулла Оружов 2001-йисан 18-сентябрдиз рагъметдиз фена.

Седакъет КЕРИМОВА.

1712-ci ildə İran əsarətindən qurtulmaq üçün xalq ayağa qaldırılmış və 20 ildən çox işğalçılara qarşı amansız mübarizə aparmış ləzgi Əli Sultanı müasirləri "cəngavər" adlandırmışdılar. O dövrün türk qaynaqlarında Əli Sultanın hərbi işin dərin bilicisi və cəsur sərkərdə olduğu qeyd edilir. XVIII əsrin əvvəllərində Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin şahidi olmuş türk müəllifi Əlibəy Bədrəddinzadə özünün "Qaimə" əsərində qeyd etdiyi kimi, 1721-ci ilin payızında Əli Sultanın, Şabanın və Abdullaha rəhbərlik etdiyi 8 minlik ləzgi qoşunu Gəncə və Tiflis arasındakı düzənlikdə İran şahı I Sultan Hüseynin "Şeytan kimi qorxulu" 40 minlik qoşununu darmadağın etmişdi. Bu döyüşdə ləzgilərdən 5 min nəfər həlak olmuş, İran əsgərlərindən isə bir nəfər də sağ qalmamışdı. Ə.Bədrəddinzadə həmin hadisədən sonra döyüş meydanını belə təsvir etmişdi: "Ləzgilər o qədər qoşun qırmışdılar ki, meyidlərdən dağlar əmələ gəlmişdi. Onların üstündən quşlar belə uça bilmirdi".

Digər döyüşlərdə də Əli Sultan sayca qat-qat çox olan düşmən üzərində parlaq qələbələr qazanmışdı. Lakin xalq azadlıq mübarizəsinə səfərbər olmuş bu qəhrəman haqqında bəzi mənbələrdə qeyri-obyektiv, onun tarixdəki roluna kölgə salan fikirlər öz əksini tapıb. Həqiqəti üz çixarmaq üçün məxəzləri daha dərinləndirən araşdırmaq, o dövrün hadisələrinə yeni gözələ bax-

TARİXİ HƏQİQƏT

Sovet dövründə yazılmış bəzi tarix kitablarında bir çox hadisələr kimi, XVIII əsrin əvvəllərində Şirvan və Müşkürdə baş vermiş üsyanlara da həmin quruluşun ideologiyasına uyğun qiymət verilib. Belə kitablardan birində Əli Sultanın azadlıq uğrunda mübarizəsi aşağıdakı kimi qələmə alınıb: "XVIII əsrin əvvəllərində Türkiyə agentlərinin Qafqazdakı fəallığı qüvvələnməkdə idi. Sultan Türkiyəsi tərəfindən həvəsləndirilən ayrı-ayrı yerli feodallar osmanlı tərəfdarları kimi çıxış edirdilər. Belə feodallardan biri də öz mənəfəti üçün xalq hərəkatından istifadə etməyə çalışmış Ərəş məliyi Əli Sultan idi. O, üsyançı dəstələrə başçılıq edirdi. Hərəkatın iştirakçıları Əli Sultanın əsil məqsədlərini başa düşməyərək, əvvəldə kor-koranə ona inanırdılar. Lakin tezliklə üsyançıların onun əsil niyyətlərini başa düşmüş və tədricən ondan üz çevirməyə başlamışdılar. Əli Sultan muzdlu dəstələr yaradaraq, ölkənin şəhər və kəndlərinə talançı basqınlar edirdi. Bu hadisələrin müasirlərindən - katalikos Yesai Həsən Cəlalıyan göstərir ki, "Əli Sultanın dəstələri Kür sahilinin hər iki sahilindəki vilayətləri talan edirdilər... Onlar düzənliklərdəki kəndlərin əhalisini qırıb, başqalarını talan edir, əsir alır, hər yeri səhraya çevirirdilər". 1721-ci ildə Əli Sultan 8 minlik dəstə ilə Gəncə ətrafındakı kəndlərə basqın etdi. Lakin yerli əhali silah götürüb onlara müqavimət göstərdi və quldurları qovdu". (Azərbaycan tarixi. I hissə. Bakı, 1958. səh. 312.)

Əvvəlcə Əli Sultanın şəxsiyyəti haqqında. Alban katalikosu Yesai Həsən Cəlalıyan özünün "Alban ölkəsinin qısa tarixi (1702-1722-ci illər)" kitabında onu quldur və ləzgi qoşununun quldur dəstəsi adlandırmır. Əksinə, o, üsyan başlanana kimi Əli Sultanın şahin əmrinə əməl edən hakim olduğunu və ləzgilərdən çoxsaylı qoşun topladığını bildirir. (Bax: Yesai Həsən Cəlalıyan. Alban ölkəsinin qısa tarixi (1702-1722-ci illər). Rus dilində Bakı, 1989. səh. 23.) Tarixi mənbələrdən göründüyü kimi, Əli Sultan 1690-cı ildə İran şahı tərəfindən rəsmən Saxur mahalının hakimi təyin olunmuşdu. (Bax: Сборник сведений о кавказских горцах. Тифлис, 1887. вып. 7. с. 8.) Bu təyinatla görə bəzi müəlliflər səhven onun milliyətə saxur olduğunu göstərsələr də, əksər tarixçilər Əli Sultanın ləzgi olduğunu xüsusilə qeyd etmişlər.

Şahın hakim təyin etdiyi bir adamın İran əsarətinə qarşı çıxması, xalqı üsyana qaldırması səbəbsiz deyildir. Alban katalikosu E.H.Cəlalıyan yazırdı: "Çox köhnəlik baxımsız qalan ev, böyük və ya kiçik bina dağılmağa doğru gedir. Əvvəlcə, uçurlara özül və divarlar dağılır, sonra tavan düşür, daha sonra bütün dam uçur və ev tamamilə dağılır. İran çarlığının da başına belə iş gəldi." (Yesai Həsən Cəlalıyan. Alban ölkəsinin qısa tarixi (1702-1722-ci illər). Rus dilində. Bakı, 1989. səh. 23.) Həqiqətən də şahın idarə etdiyi ölkələrdə zülm ərsə qalxdıqca, əsarətdəki xalqların narazılığı daha çox artırdı. Şah I Sultan Hüseynin yeritdiyi siyasət imperiyanın süqutunu daha da sürətləndirdi. O, hökuməti etdiyi ərazilərdəki əhalini, bütün xalqları və tayfaları siyahıya almağa başladı. Uç il çəkən bu tədbirdən sonra, yeni 1702-ci ildə siyahı əsasında əhalidən əvvəlkindən üçqat çox vergi tələb edildi. Tacirlərin, səyahətçilərin, hətta əvvəllər vergidən azad olmuş din ocaqlarının, burada çalışanların üzərinə son dərəcə ağır vergilər qoyuldu.

Şahın bu özbaşnalığına qarşı ilk dəfə

1707-ci ildə Car və Saxur mahallarının əhalisi qiyam qaldırdı. Qiyamçılar Şirvan hakiminin Şamaxıdakı qərargahına hücum edib İran əsgərlərinin şəhər ətrafındakı düşərgələrini dağıtdılar. Şah özünün Kaxetiya hakimi İmam Qulu xana (çar Konstantinə. - M.M.) qiyamçıları cəzalandırmağı tapşırırdı. 1708-ci ildə İmam Qulu xan qiyamı yatırırdı. Bundan bir il sonra Lütfi Əli bəyin başçılıq etdiyi qiyam yarıldı. (Bax: Хроника войн Джара XVIII столетия. Баку, 1931. с. 11; Рамазанов Х.Х., Шихсаидов А.Р. Очерки истории Южного Дагестана. Махачкала, 1964. с. 171.)

Əhaliyə amansızcasına divan tutulması, Car kəndinin yandırılıb külə döndürülməsi Əli Sultanın son dərəcə hiddətləndirir və o, üç il hazırlıq gördükdən sonra, 1712-ci ildə xalqı istibdadla qarşı mütəşəkkil üsyana qaldırır.

1709-cu ildə Əfqanıstanın Qəndahar vilayətində ləzgilərin üsyanı başlandı. (Məşhur işğalın şahidi olmuş tarixçi Foma Metsopskinin yazdığına görə Teymurləng 1396-cı ildə Qafqazdan Qəndahara 10 min ləzgi köçürmüşdü. Bəzi tarixçilərə görə köçürülənlərin sayı 25 min nəfərdir.) Bunun ardınca

MƏŞHUR LƏZGİLƏR HAQQINDA BİLMƏDİKLƏRİMİZ

CƏNGAVƏR

1710-1711-ci illərdə Cənubi Dağıstan və Şimali Azərbaycan ləzgiləri üsyana qalxır. (Bax: Mirzə Mehdi xan Astrabadi. Cahonqoşa-ye Nadiri (fars dilində). Tehran, 1341/1962. səh. 66.)

Göründüyü kimi, XVIII əsrin əvvəllərində Şirvan və Müşkür vilayətlərində ləzgi Əli Sultanın və ləzgi Hacı Davud bəy Müşkürünin rəhbərliyi ilə baş vermiş igtışaşlar quldurluq hərəkatı deyil, xalq üsyanları idi. Bunu Yesai Həsən Cəlalıyanla yanaşı başqa müəlliflər də qeyd edib. Hələ o vaxt Səfəvi dövlətində Rusiyanın səfiri olmuş S.Avrarov özünün "Jurnal" adlı gündəliyində (bu gündəlik Rusiyanın Xarici Siyasət Arxivində saxlanılır) qeyd etmişdi ki, "Şirvan hadisələri antilran xarakteri daşıyırdı və mahiyyətinə görə xalq üsyanları idi". (Bax: АВПР. ф. СРП. оп. 77/1. 1744. д. 7. л. 93.)

Ləzgilərin İran işğalçılarına qarşı mübarizəsinə rəhbərlik edən qəhrəmanların Türkiyə agentləri kimi qələmə verilməsinə gəldikdə, bunu tarixi korazehlilik adlandırmaq olar. Çünki belə "faktı" təsdiq edən heç bir sənəd və tarixi mənbə yoxdur. Digər tərəfdən, Qafqazda İran, Türkiyə və Rusiya arasında gərgin mübarizə gedirdi. Odu ki, Rusiya kimi Türkiyə də xalq üsyanlarından bəhrələnmək istəyirdi. Əslində Türkiyənin üsyanlarla heç bir əlaqəsi yox idi. Yalnız 10 illik mübarizələrdən, Əli Sultan və Hacı Davud İran qoşunları üzərində dalbadal qələbələr qazandıqdan və işğalçılar mövqelərini itirdikdən sonra Türkiyə Qafqazda təşəbbüsü ələ almağa, Rusiyanı qabaqlamaq üçün o vaxt Qafqazda böyük gücə və hakimiyyətə malik Hacı Davudu və Əli Sultanı öz tərəfinə çəkməyə çalışır, hətta sultan onlara zəngin hədiyyələr göndərir. Tarixi mənbələrdə göstəriləndi kimi, Türkiyə sultanı Qafqazı öz təsir dairəsinə çevirmək uğrunda İran və Rusiya ilə mübarizədə Hacı Davudu və Əli Sultanı özünə yeganə güclü dayaqları və müttəfiqləri hesab edirdi. (Bax: ЦГВИА, ф. 420, оп. 1/47. ед. хр. 10, л. 84; АВПР, ф. 77, 1741, ед. хр. 106. л. 11, 11 об., 22, 84 об., 100). Ona görə də Türkiyə sultanı 1722-ci ildə ləzgi hakimlərini da-

nışıqlar üçün İstanbula dəvət edir. Həmin danışıqlardan sonra Sultanın fərmanı ilə Türkiyə dövləti Hacı Davudu rəsmən Şirvanın və Dağıstanın hakimi, Əli Sultanı isə Şəki vilayətinin bəylərbəyi kimi tanıyır. Tarixdən məlum olduğu kimi, Hacı Davud bəy idarə etdiyi ölkədə heç bir dövlətdən asılı olmayan müstəqil siyasət yeritmişdi.

İMPERİYANI SARSIDAN DÖYÜŞLƏR

XVIII əsrin bəzi tarixçiləri Əli Sultanın İran şahının qoşunları ilə döyüşlərini "imperiyanı sarsıdan döyüşlər" adlandırmışlar. Hətta öz əsərində bir sıra ziddiyyətli fikirlər söyləyən, bir çox vuruşmaların şahidi olan Yesai Həsən Cəlalıyan ləzgilərin misli görünməyən igidliyindən heyrlənərək yazmışdı: "Şah Şamaxıdakı, Gəncədəki və onların rayonlarındakı İran qoşunlarına ləzgilərlə döyüşməkdən ötrü nə qədər əmr edirdisə də, həmin şəhərlərin xanları nə qədər cəhd göstərdilərsə də, onlar ləzgilərin qarşısında tab gətirə bilmir, məğlubiyyətə uğrayırdılar." (Yesai Həsən Cəlalıyan. Alban ölkəsinin qısa tarixi (1702-1722-ci illər). Rus dilində. Bakı, 1989. səh. 24.)

Bu müəllifin qeyd etdiyi kimi, Əli Sultan 8-9 il ərzində şah qoşunları üzərində bir neçə parlaq qələbə qazanmışdı. İran tarixçisi Mirzə Mehdi xan Astrabadi yazırdı ki, ləzgilər qorxu nə olduğunu bilmir, şir kimi döyüşürdülər. (Bax: Mirzə Mehdi xan Astrabadi. Cahonqoşa-ye Nadiri (fars dilində) Tehran, 1341/1962. səh. 66.)

Əli Sultanın şah qoşunları ilə döyüşlərdə qazandığı uğurları daha yaxşı anlamaq üçün alban katalikosunun kitabından bəzi epizodlara nəzər yetirmək kifayətdir: "...Şamaxı xanı Həsən Əli 15 minlik qoşunu ilə onların sərhəddinə gəldi, amma onlar (ləzgilər) səhər alatoranlıqdan qəfil hücumla keçərək, bu qoşunun böyük bir hissəsini darmadağın etdilər. Xan öldürüldü və qoşundan sağ qalanlar qaçmağa üz qoydular.

Onlara qarşı Gəncə hakimi Uğurlu xan da döyüşdü, lakin Şamaxor yaxınlığında məğlub olaraq, qaçdı və Gəncədə gizləndi. Bir müddət onlara Şəkinin hakimi Kizik xan müqavimət göstərdi, amma o da öldürüldü.

Bundan sonra qəzəbli ləzgi tayfaları daha böyük inadla döyüşməyə başladılar və Kaxetiya, iberlərə əl qaldırdılar. Baş verən bir neçə amansız döyüşdə hər iki tərəfdən çoxlu qan töküldü. Kaxetiya hakimi İmam Qulu xan üç dəfə qaçdı, onun varidəti talan edildi.

Beləliklə ilbəil irəliləyən onlar (ləzgilər) onun (İmam Qulu xanın) bütün ölkəsini, hətta atasının şahıq sarayını dağıtdılar və sonra yepiskop evindən yan keçərək, Tuşin dağlarının müdafiə səddlərinə qalxdılar". (Yesai Həsən Cəlalıyan. Alban ölkəsinin qısa tarixi (1702-1722-ci illər). Rus dilində. Bakı, 1989. səh. 24.)

Həm yuxarıda adlarını qeyd etdiyimiz tarixçilərin, həm də digər müəlliflərin yazdıqları kimi, İran şahına sadıq qoşunlar ləzgilərin hücumundan xəbər tutan kimi qaçırıdılar. Məsələn, 1721-ci ilin avqustunda Hacı Davud bəyin, Surxay xanın və Əli Sultanın qoşunları Şirvanın paytaxtı Şamaxı şəhərini tutandan sonra Gəncə və İrəvan xanları Bərdə ətrafında 30 minlik qoşun toplayır. Ləzgilər gözənləmədən hücumla keçib, həmin qoşunu darmadağın edir, sağ qalanları Arşax dağlarının ətəklərinə, Tərtər çayına və Xaçen çayı düzənliyinə qədər qovub qırır. (Bax: АВПР, ф. 77, 1721, д. 8, л. 6 об.)

1722-ci ilin yazında İran işğalçılarına qarşı döyüşləri davam etdirən ləzgi qoşunu Muğan düzündə, Kürə Arazın qovuşduğu yerdə düşərgə salır. Bu hadisə ilə əlaqədar Yesai Həsən Cəlalıyan yazır: "...Çardaxçı adlı bir İran sərkərdəsi də özünün böyük qoşunu ilə Bərgüşad ətrafında düşərgə salmışdı. Ləzgilərin gəldiyini eşidən kimi, o qoşunu ilə öz düşərgəsindən yoxa çıxdı. Döyüşkən və qəddar ləzgilər isə Bərgüşada qəddər yeriyyə Tizaka (Dağlıq Qarabağda ərazi - M.M.) çatdılar, onun dağlarını və düzənlərini ələ keçirdilər. (Yesai Həsən Cəlalıyan. Alban ölkəsinin qısa tarixi (1702-1722-ci illər). Rus dilində. Bakı, 1989. səh. 29.)

Həmin müəllifin və başqa tarixçilərin qeyd etdikləri kimi, bundan sonra ləzgilər şah qoşunlarını Varand və Xaçen vilayətlərindən qovub çıxarırlar. Təkcə bir gün ərzində onlar Qarabağın Qarqar çayından Tərtər çayına qədər olan bütün ərazisini işğalçılardan azad edirlər.

İmperiyanı sarsıdan bu döyüşlər əfqan üsyançılarına İrənin dərnlərinə yeriməyə, onun paytaxtı olan İsfahan şəhərini ələ keçirməyə imkan verdi. Son nəticədə o vaxt rus səfiri S.Avrarovun yazdığı kimi, "səfəvi imperiyası parçalanıb, yox olmağa başladı". (Bax: АВПР, ф. СРП, оп. 77/1, 1722, д. 2, л. 8 об.)

Müzəffər MƏLİKMƏMMƏDOV.

Гьикъван чӀугуртлани
гьугьуйнлай зегьмет,
Са сефер квахьайтӀа,
къажгьыдач гьейрет.

ТӀигьыржалви Эмиралн.

XƏBƏRLƏR

XAÇMAZ: TƏBİİ QAZ VERİLİR

Respublikamızın şimalında kəndlərin qazla təmin olunması getdikcə sürətlənir. Bu günlərdə Müşkür inzibati ərazi vahidliyinin Müşkür və Müşfiq kəndlərinə təbii qaz verilib. 242 ailə 14 il əvvəl olduğu kimi, yenə də məvi yanacaqdan istifadə edir.

İlin sonuna kimi Xaçmaz rayonunun Arzu, Hacıbəy, Qımıl Qışlaq, Suxtakələ və başqa kəndlərinin əhalisi də təbii qazla təmin olunacaq. Həmin kəndlərə gedən qaz xətlərində bərpa işləri yaxın vaxtlarda başa çatacaq.

QUSAR: MƏKTƏB BİNALARI TİKİLƏCƏK

Son illər rayonda məktəb binalarının tikintisinə qayğı artır. Heydər Əliyev Fondunun "Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb" proqramına uyğun olaraq, ötən il İmamqulu kənd və Köhnə Xudat kəndlərində hər biri 240, Gündüzqala kəndində 200 şagird yeri olan məktəb binaları tikilib istifadəyə verilmişdir.

Bu il qeyd olunan proqramın 2-ci mərhələsi çərçivəsində Aşağı Ləgər və Bala Qusar kəndlərində hər biri 240 yerlik müasir məktəb binaları inşa ediləcək.

İSMAYILLI: ŞƏBƏKƏ YENİDƏN QURULUR

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev keçən ilin avqustun 19-da İsmayıllıda olarkən şəhərin su-kanalizasiya şəbəkəsinin yenidən qurulması ilə əlaqədar bir sıra tapşırıqlar vermişdi. Bu tapşırıqlar ardıcıl surətdə həyata keçirilir.

İsmayıllı şəhərində 1,5 kilometrlik yeni kanalizasiya xətti çəkilib istifadəyə verilmişdir. Artıq Göyçay çayından İsmayıllıya 28 kilometr məsafədən su gətirilməsi işlərinə başlanmışdır. Bundan ötrü dövlət 500 min manat vəsait ayıraraq, Tikintini həyata keçirən "Azəraqartikinti" ATSC hazırda Göyçay çayında drenaj işləri görür.

Su-kanalizasiya şəbəkəsinin yenidən qurulması ilə əlaqədar İsmayıllıda müasir standartlara cavab verən təmizləyici qurğu da tikilib istifadəyə veriləcək.

QAX: İSTEHSAL ARTIR

Şəfəverici içməli suyu ilə şöhrət tapmış Qax rayonunda süfrə sularının istehsalı illəndən-illə artır. Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı həyata keçirilməyə başlandıqdan sonra rayon mərkəzində və kəndlərdə 14 su sexi tikilib istifadəyə verilib.

Süfrə sularının istehsalının daha da artırılmasından ötrü rayonun Qorağan, Suskend və Alatəmir kəndlərində yeni sexlərin inşasına başlandı. Yaxın iki il ərzində Qaxda sexlərin sayı 20-ni öteçək.

BALAKƏN: SU XƏTTİ ÇƏKİLİB

Ucqar dağ kəndi sayılan Mazımçay yaşayış məntəqəsi ildən-illə abadlaşır. Bu günlərdə kəndin içməli su problemi həll olunmuş, dağ çeşmələrinin qaynadiğı yerdən buraya 3 kilometr uzunluğunda yeni su xətti çəkilmişdir.

Dövlət Neft Şirkəti kəndin sosial problemlərinin həllinə yaxından kömək göstərir. Bu qayğının sayəsində kəndə gedən yolda əsaslı təmir işləri aparılmış, yeni ticarət obyekti inşa edilmişdir. Hazırda kənddə Heydər Əliyev Fondunun həyata keçirdiyi proqrama müvafiq olaraq 100 şagird yeri olan yeni məktəb binası inşa edilir.

Иервал

Къайгъуяр

Ихтилат

Къалабулукъ

Хъвер

ƏSRİN YAŞIDI

■ *O, Mixail Kalininin qonağı olub, Mircəfər Bağirovla bir vaxtda gecələyib, gənc Heydər Əliyevin əmək fəaliyyətinə xeyir-dua verib...*

Güclü hafizəsinə, ensiklopedik dünyagörüşünə, məntiqi və ardıcıl nitqinə, müsahibini səbrlə dinləmək qabiliyyətinə... heyran olmaya bilmirsən. Müsahibim heç də istedadının parlaq anlarını yaşayan elmlər namizədi, diplomat deyil... O, fərdi təqaüdü, bolşevik, partiya, sovet işçisi... 100 yaşlı Balamət Balamətovdur. Bəli, həmin Balamətov: yaşlı nəslin yaddaşında raykom katibi, ağır müharibə illərində etibarlı, ədalətli rəhbər kimi qalmış bir insan.

Balamət Yüzəmməd oğlu Balamətov 1906-cı ildə Qusar rayonunun Əniğ kəndində anadan olub. Doğma kənddə 5 sinif həcmində təhsil alan gənc "yeni dövrün quranları" cərgəsinə erkən qatılıb. Əvvəl Quba qəza komsomol komitəsində, sonra Hil rayon partiya komitəsində təlimatçı, Bakı ikinci dərəcəli partiya məktəbini bitirdikdən sonra Qusar rayon icraiyyə komitəsində katib, sədr müavini, sədr vəzifələrində çalışıb.

1937-ci ildə partiya biletlərinin dəyişdirilməsi kampaniyası başlanmışdı. - Balamət müəllim xatırlayır. - Sənədləri azərbaycanca və rusca səliqəli hazırlamaq tələb olunurdu və bunu da həmişə bacarmırdı. O vaxt Azərbaycan KP MK-nin məsul müvəkkili idim və bu işi öz öhdəmə götürdüm. Kampaniya başa çatdıqdan sonra dedilər ki, Mircəfər Bağirov səni çağırır. Onunla birinci dəfə o vaxt, yeni 1937-ci ilin dekabrında görüşdüm. Görüşümüz vaxtı məni ləzgicə salamladı, bir-iki zarafat edib rayondakı tanışlarını xəbər aldı və sonra dedi:

- Sənə məsul vəzifə həvalə edirik - Naxçıvan Muxtar Respublikası Xalq Komissarları Sovetinə sədr təyin olunsun.

Həmin il Naxçıvan MR-nın yeni Konstitusiyası qəbul olunmuşdu və respublika partiya-təsərrüfat fəalları yığıncağında onu mən oxuyub təqdim etdim. Naxçıvan Qusarın müqayisə olunmaz yer idi. Sadəcə desəm, çölbəyaban. Bir neçə yastı, birmərtəbəli ev, toz-torpaqlı küçələr, vəssalam. İkinci il çox əziyyətlər çəkdi. Xalq Komissarları Sovetinin sədri olsam da, xeyli vaxt mehmanxanada qaldım. Sonra əzab-əziyyətlə ev tikə bildim... Heydər Əliyevin hafizəsi möhkəm idi... ləzgi ictimaiyyəti ilə görüşündə xidmətlərimi xatırladı. Mən də fəxr edirəm ki, böyük dövlət xadimi əmək fəaliyyətinə rəhbərlik etdiyim təşkilatda başlamışdı.

Bir əsr ömür sürmüş bu insanın bi-oqrafıyası çox zəngin və ibrətamizdir. Çarizmi, demokratik cümhuriyyəti, sovet dövrünü və müstəqillik illərini görüb-yaşamış Balamət müəllim şahidi olduğu formasiyaların hamısında insani ləyaqətini, düzlüyü və mübarizliyi qoruyub saxlamağa çalışıb.

- Yalama bəliq vətəgələrində tor çəkmişəm. Atamızı erkən itirmişdik. Nənəm biz iki qardaşı çox çətinliklə dolandırırdı (qardaşı Yüzəmməd cəbhədən qayıtmayıb). İlk zəhmət haqqı kimi üç qızıl onluq və xeyli gümüş pul aldığım, onları yalvar-yaxarla xozeyinə qaytararaq kağız pula çevirib Əniğə qayıtdığım anlar xatirimdən silinmir. Rəhmətlik nənəm bütün kəndi gözse

də, o yüzlüyü xırdalada bilmədi, əlacsızlıqdan Qusara gəlməli olduq. Ermənilərin Qubaya hücumunu, Şimi dərəsində necə darmadağın edildiklərini də yaxşı xatırlayıram...

1942-ci ildə onu təzədən Qusara göndərirlər. Bu dəfə raykomun birinci katibliyinə.

- Qoyub getdiyim Qusarı tanıya bilmədim. 1933-1938-ci illərdə Qusar çox gur, mədəni bir həyat yaşayırdı. Qubada yaxşı bir SES istifadəyə vermişdilər. 1937-ci ildə Bakıdakı şəxsi nüfuzumdan istifadə etməklə Qusara da elektrik xətti çəkmişdik. İndiki Tofiq İsmayılov küçəsi başdan-başa dükən və mağazalar idi. İndiki Fəxrəddin Musayev küçəsi isə gəzinti küçəsi idi. Burada maşın və araba sürmək olmazdı. Şad, geyimli-kecimli adamlar gecə yarısına kimi gəzintidə olurdular. İndiki 2 saylı məktəbin özülünü də 1936-cı ildə qoyduq.

Düşmənlər Mozdoka yaxınlaşmışdı. Həmin ilin yazında Qusar üzərində alman təyyarəsi vurulub salınmışdı. Balamət Balamətovun, eləcə də Dağıstan Vilayət Partiya Komitəsinə birinci katib göndərilən Əziz Əliyevin təyinat məsələləri Moskvada həll olunmuşdu.

- Samur-Dəvəçi kanalının əhəmiyyətini qətiyyətlə azaltmaq fikrində deyildim. Amma kanalın raportunu imzalamaq xətrinə iqtisadiyyat bərbad vəziyyətə salınmışdı, minlərlə hektar yer əkilməmişdi, əhali aclıq çəkirdi. Nədən başlamalı? Əvvəl camaatın inamını qaytarmaq lazım idi. Bütün kəndlərdə uşaq, qadın, qocadan tutmuş həmin səfərbər edib əkinə başladım. Adı bellə min hektarla torpaq əkinə hazırlandı. Yazlıq arpa, qarğıdalı, vələmir, paxla, çeltik, bir sözlə nə yemək mümkündürü, əkdirdi. Mərkəz rayona 50 ton taxıl ayırdı. Rəhmətlik qarını özümüz də torpaq götürüb qarğıdalı əkməmişdik. Payızda o qədər qarğıdalımız vardı ki, nə edəcəyimizi bilmirdik...

Rayonun tarixində ən çətin illər olan 1942-1947-ci illərdə xalqın önündə durmaq, onunla bütün əzab-əziyyətə dözmək, camaatın qələbəyə inamını yaşatmaq Balamət müəllimin tələyinə yazılmışdı. Vəziyyət doğrudan gərgin idi. Şimali Qafqaz xalqlarının bir çoxu deportasiyaya məruz qalmışdı. Dağıstanı, Azərbaycanı da belə aqibət gözləyirdi.

- Tarix olduğu kimi qəbul olunmalıdır. Bu gün Mircəfər Bağirov haqqında müxtəlif qərəzli fikirlər söylənilsə də, onunla çalışmış bir şəxs kimi deyirəm ki, bu insanın yaxşı, xeyirxah əməllərini də unutmaq düzgün deyil. Azərbaycanı deportasiyadan o, Dağıstanı isə Əziz Əliyev xilas etdi. Biz rəhmətlik Əziz Əliyevlə dost, qardaş idik...

- Heç vaxt yadımdan çıxmaz. Bir dəfə Bağirov günorta vaxtı, çörək yediyimiz yerə gəlib çıxdı. Onun gəlişləri belə olardı. Xəbərsiz, qəfildən. Qusardan Çiləgərə, Urvaya getdik, meşənin içi ilə Hile düşdük. Oradan Yasabobaya, çayaşağı Gündüzqalaya, İmamqulukəndə, Şirvanovkaya, oradan da Yalama stansiyasına. Mircəfər Bağirov hər şeylə maraqlanırdı, camaatın əhval-ruhiyyəsini öyrənirdi. Yalamada iki vaxon dayanmışdı. Birində özü, digərində mühafizəçisi qalırdı. Qaranlıq düşmüşdü, Qusara qaıyda bilməzdim. Özü də məsləhət bildi ki, vaxonda gecələyib səhər qaıydım. Səhər üzümə baxıb so-

ruşdu ki, "- Niyə qırxmırsan?". "Vaxtım olmur" - cavabıma məhəl qoymadan taxcadan bir ülgüc götürüb mənə verdi: "- Sənə bağışlayıram. Camaat bizdən nümunə götürür, vaxt tap, üzünü qırx..."

1947-ci ildə Mərkəzi Komitə Balamət Balamətovu yenidən Naxçıvan Nazirlər Sovetinin sədri təyin edir. Bu vəzifədə o, 1951-ci ilə kimi çalışır. Mərkəzdə artıq onun siyasi karyerasına açıq paxıllıq edənər var idi. SSRİ Ali Sovetinin deputatı seçildiyi vaxt ölke rəhbərliyinin ən nüfuzlu şəxslərini şəxsən tanıyan, iki dəfə Lenin Ordeni ilə təltif olunan (1946, 1949-cu illər), Moskva Ali Partiya Məktəbini qırmızı diplomla bitirən, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, Rəyasət Heyətinin üzvü Balamət Balamətovu özlərinə rəqib bilən adamlar ona birdən-birə Nəraşen rayon İK-nin sədri vəzifəsinə getməyi "məsləhət bildilər". Bundan imtina etdikdə isə Bakıdan çıxmamaq barədə iltizam alıb ev dustağı etdilər.

Nəhayət, 1961-ci ildə köhnə silahdaşı, maliyyə naziri Qurban Xəlilov ona nazirlikdə müfəttiş vəzifəsini təklif edir. 1986-cı ilədək bu nazirlikdə əvvəl müfəttiş, sonra böyük və baş müfəttiş kimi çalışır...

Həyat yoldaşı Səlimə xanım dörd övlad böyüdüb ərşəyə çatdıran Balamət Balamətov 5 nəvənin babasıdır.

- Taleyinizdən razısınız mı? - sualına - Naşukür deyiləm, - deyər cavab verdi. - Uzun, maraqlı bir ömür yaşamışam. Kimləri görməmişəm? Stalini tribunada, sessiyalar vaxtı foyədə, Orconikidzeni, Malenkovu, Kuybişevi gördüm, söhbətəşdim. Üzeyir Hacıbəyov, Səməd Vurğun, Mirzə İbrahimov, Süleyman Rüstəm, Ramazan Xəlilov, Baxşəli Baxşəliyev... kimi gözəl insanlarla dostluq etdim. Yollar naziri Koqanoviçdən 1938-ci ildə Culfa-Mecivan yolunun salınması üçün vəsait ayırmağı təvəqqe etdim. Rəhmətlik Mirbəşir Qasımovla Mixail Kalininin qonağı olduq. Onun ağısaqqal məsləhətinə ömrüm boyu əməl etdim: ədalətli, səbrli olmaq.

Vidadi SEVZİXANOVUN
"Omürlər, anlar" kitabından.

Vətəndir Arifin səsi

Azərbaycanın musiqisevərləri, muğam sənətinin pərəstişkarları bu yaxınlarda gözəl hədiyyə almışlar. Respublikanın xalq artisti, Azərbaycanın muğam üzrə ilk professor, gözəl xanəndə Arif Babayevin həyat və yaradıcılığında bəhs edən "Vətəndir Arifin səsi" adlı kitab oxucuların ixtiyarına verilmişdir. Bakının "Nurlan" nəşriyyatının nəşri olan bu kitabın müəllifi Azərbaycan poeziyasında və publisistikasında öz mövqeyi olan, özünəməx-

sus dəsti-xətti ilə tanınan şair-publisist Rüzqar Əfəndiyevadır.

Müəllif Arif Babayevin muğam sənətindəki xidmətlərindən bəhs etməklə yanaşı, Arif səsinin vurğularının - görkəmli alimlərin, tanınmış sənətkarların dəyərli fikirlərini də vermişdir. Geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuş bu kitab maraqlı təhkiyə üsulu, orijinal təqdimatı, səlis və rəvan dili ilə yadda qalır.

Ватан! Гъа и са гафуни регъуь-кичле
касдикни виклегвал, жуьрэтлувал,
лувар кутада.

Лукиан

МОЛОДЬЕ

ЛЕЗГИНСКАЯ ФРАНЦУЖЕНКА

Эту симпатичную, обаятельную девушку многие именно так и называют. В прошлом году выпускница Азербайджанского Университета Языков Айтэн Бабалиева по результатам конкурса, проведенной среди студентов последнего курса, получила возможность год обучаться в Марк Блок Университете города Страсбург. Посольство Франции в Азербайджане выплатило ей сти-

пендию. После возвращения на родину Айтэн работала в посольстве.

На днях Айтэн была в гостях у нас в редакции. Она подарила нам "Граматику лезгинского языка", написанную на английском языке известным немецким ученым Мартином Хаспельматом и поделилась с нами своей радостью. По результатам письменного теста, проведенного 22 марта этого года среди 26 сотрудников посольства Франции в Азербайджане, А.Бабалиева показала лучший результат. Это стало для всех неожиданностью, потому что многие участники были ее преподавателями. В качестве награды - год бесплатного обучения в Высшей Школе Образования в Париже. Посольство даже выделило ей стипендию.

Научным руководителем Айтэн в Париже станет Жиль Отье, известный лингвист и исследователь языков лезгинской группы. Сейчас он готовится к защите кандидатской диссертации в Сорбонне, которая посвящена крызскому языку.

Айтэн тоже собирает статью лингвистом. Она хочет заниматься сравнительной грамматикой лезгинского, азербайджанского и французского языков. Сейчас она в родном селе Яргун Кусарского района собирает лезгинские сказки у старожилков для работы во Франции. А в дальнейшем намерена продолжить свою учебу в докторантуре.

Успехов тебе, Айтэн!
Селей УМАРОВА

НА УЧЕБУ В США

Нурлана Гаджихмедова, Зохраб Гусейнов и Мурад Касумов успешно завершив серию экзаменов, пробившись в число стипендиантов на учебу в США по программе американского правительства по обмену студентами - FSA FLEX. Среди прочих студентов из Азербайджана они проведут один учебный год в американской средней школе. Проживать ребята будут в американских семьях, будучи полноправными членами своих новых семей.

Конкурсный отбор ребят был нелегким и состоял из трех экзаменационных этапов: общая успеваемость и сочинение; тестовый экзамен по английскому языку и собеседование. Успешно пройдя

все упомянутые туры ребята были удостоены стипендии. Мурад будет учиться в штате Висконсин, Нурлана проведет свой год в штате Северная Каролина, а Зохраб во Флориде.

Ознакомительная сессия для финалистов программы до отъезда в США позволила ребятам узнать друг друга. Нурлана родом из Микраха, Зохраб из селения Ага Лакар, а Мурад из Стурар Кусарского района.

Нурлана (17 лет) окончила Гимназию с уклоном Естественных Наук, Мурад (17 лет) окончил Ма-

тематический Лицей "Занги" города Баку, а Зохраб (16 лет) обучается в Бакинском турецком лицее "Анадолу". Оба подростка проявляют большой интерес к математическим и техническим наукам. А Нурлана с детских лет проявляет интерес к иностранному языку и само-

стоятельно изучила английский язык.

Все трое ребят помимо родного лезгинского языка, свободно говорят на азербайджанском, русском и английском языках. Зохраб также владеет турецким языком.

Лейла АМИРОВА

В Ярославле и Ярославской области хорошо знают многообещающего спортсмена "богатыря" Руслана Гасанова. Он трехкратный чемпион города и области по греко-римской борьбе, бронзовый призер спартакиады школьников Рос-

БОГАТЫРЬ

сии, призер чемпионата центрального федерального округа. С 2005 года включен в резервный состав сборной РФ.

В этом году юноша поступил в Ярославский Государственный Университет.

Его отец, выходец из

села Джагар Паласа Кусарского района Ширвани Гасанов и мать, уроженка города Кусары Бахар Гасанова, гордятся успехами сына. Они уверены, что Руслан рано или поздно скажет свое слово в большом спорте.

Васиф ГАСАНОВ

Къегьалдиз дуст патал
чан гъайиф къведач,
Катракай садрани
усал тиб жедач!
Тигъиржалви Эмиралли.

ЛЕЗГИНЫ

НАРОД-ВОИН

...Еще задолго до нашей эры, тогда Самур назывался Албаном, было государство Кавказская Албания. Его жители отличались воинственностью и удивительной смелостью. Не случайно же до сих пор в Грузии так пугают непослушных детей: "Придет леки, заберет тебя". Лезги вводили отсюда невольников и продавали их. В Дагестане, например, вплоть до XIX века был невольничий рынок. Такова еще одна древняя традиция лезгин, дошедшая до нас по книгам того времени: народ-воин.

К слову сказать, за исключительную порядочность, бесстрашие и высокое воинское искусство лучших из лучших лезги в XIX веке приглашали в Санкт-Петербург в Собственный Его Величества конвой Государя Императора.

Профессор Мурад Аджиев. Лезги из Тагирджала. Журнал "Вокруг света". № 4. М., 1991.

ВСЕГДА В ОПАСНОСТЯХ

"Когда смотришь в одно время на лезгина и нашего брата вахлака - русского, то русский производит впечатление неуклюжего травоядного животного рядом со статным и смелым хищником. У лезгина пестрота наряда какой-нибудь пантеры или барса, грация и гибкость ее движений, ее страшная сила, воплощенная в изящные стальные формы... Это поистине зверь отлично оснащенный всяким боевым оружием, острыми когтями, могучими зубами, прыгающий как резина, как резина увертливый, уносящийся с быстротой молнии настагающий и разящий, мгновенно загорающийся такою злобою и гневом, какими никогда не в силах одушевится травоядный вол".

Да как и выйти иному жителю Дагестанских гор! Сама природа его роковым образом вырабатывает из него хищного зверя, вольного разбойника гор и лесов. Вечная борьба, вечная война, вечные опасности - окружают его с первых дней его детства... Двухлетним ребенком он выползает на свою родную крышу, висячую над пропастью, ежедневно подвергаясь гибели, закаляя свой глаз и свое сердце этим постоянным созерцанием ее. ...Отца нет дома, мать его с вязанкою дров на плечах спускается на его глазах из леса через головоломные пропасти, куда он с пяти лет будет таскаться за ней... В 10 лет он пасет на заоблачных альпах стада своего дома, лазает по ледникам, торчит как коза на острых утесах, купающихся в синем небе, на отвесных скалах гор, цепкий как коза, бесстрашный как коза и как коза неутомимый.

Великая школа природы кругом него и он изумленно всматривается в нее, он глубоко впечатлевается в своем чутком сердце ее суровые поучения...

Евгений Марков. "Очерки Кавказа". Санкт-Петербург и Москва 1913 г. стр. 558.

ЛЮБЯТ СВОБОДУ

...Вольные лезгинские общества не все в одинаковой степени обращают внимание нашего оружия, те из них, которые находятся в сердце Дагестана, менее нам вредны, потому, во-первых, что они отдалены от провинций совершенно нам подвластных, а во-вторых, по своей малосильности, но в Южном Дагестане от Кубинской провинции вверх по течению Самура, по обе стороны этой реки и сопредельно с провинциями Кубинской, Ширванской и Шекинской, от севера с ханствами Кюринским и Казикумьским, обитает, издревле между ущельями главного хребта Кавказа, между скалами и горными потоками, народ, любящий дику, своевольную свободу. Этот народ, доселе называющийся вольными Кубинскими обществами, отличается от всех вольных обществ Дагестана своим богатством, промышленностью и многочисленностью, и по положению своему среди провинций совершенно нам подвластных, а с ним и единоверческих, должен был обратить на себя особенное внимание.

Со времени управления Кавказским и Закавказским краем генерала Ермолова, общества эти, хотя и платили русскому правительству легкую подать, но не переставали считать себя независимыми, и считая вертепы свои неприступными, не только не хотели принимать к себе войска, но даже не позволяли проезд через свои земли.

А.Ф.Десмон. Исторические сведения о бывших вольных общинах Кубинской провинции, составляющих ныне Самурский округ". Журнал "Северная пчела", 1837 г.

В наше время жгучих очередных вопросов экономической, социальной, политической жизни мало остается для спокойного изучения истории, быта, культуры и особенно языка многочисленных, хотя и малочисленных, но крайне интересных народностей Кавказского края.

Кавказ - это бесценный по богатству и разнообразию музей этнографических, археологических и, естественно, исторических сокровищ всякого рода".

Евгений Марков (знаменитый путешественник).

"Очерки Кавказа" 1904 г. стр. 11, Москва-Санкт-Петербург.

С распадом СССР, признававшим лишь научное знание, появилась возможность познакомиться и с другими знаниями - с восточными оккультными знаниями, теософией и великим Эзотерическим Учением, учением Мудрых или учением Древних как их называют.

Все учения ценны, ибо все они - опыт человечества.

Эзотерическое Учение представляет собой синтез и науки, и религии, и философии. Нас и ныне поражают следы достижений этого учения - как знаменитые достижения культуры древних цивилизаций (в том числе и Семью Чудесами Света) Индии, Китая, Междуречья, Египта, Греции, Перу и др.

Ознакомление с Эзотерическими знаниями Древних, в частности с трудами величайшего мыслителя нового времени Елены Петровны Блаватской, своей жизнью и трудами всколыхнувшей погрязший в материализме XIX век, особенно с ее "Тайной Доктриной" и "Разоблаченной Изидой", совершенно изменили мои представления о космогенезисе и антропогенезисе - то к чему устремлены самые пытливые умы всех времен и народов.

Эти знания полученные мною после 50-летнего возраста (в свое время я окончил два российских вуза) способствовали по новому смотреть на историю человечества, на историю моего родного края - Кавказа, на историю моего лезгинского народа.

Чувство радости, чувство уверенности и спокойствия, чувство любви ко всему творчеству и чувство жажды творческого труда ожидает последователей Учения Эзотеризма и у многих открываются совершенно новые неожиданные личные способности, заложенные в нем самим Богом - самой Природой.

Это Учение дало мне еще и информацию о имеющемся в нем огромном пласте архаических слов-терминов, которые оказались как по звучанию, так и по содержанию сходным с моим родным языком полученным в детстве с молоком матери. Вскоре стало ясно, что протокавказский лезгинский язык является корневой основой языковой базы в учениях древних Мистерий, языком восходящим к тайному языку посвященных и Адептов всех рас - сензарскому языку (30 слов из 65 отмеченных сензарских из книги "Дзиан" известной человечеству, как самой древнейшей, говорят о сходстве).

Этот язык получен как наследие от атлантов - людей Четвертой Коренной Расы, а наше нынешнее человечество в основном является представителями Пятой Коренной Расы, уже просуществовавший около одного миллиона лет. Этот протокавказский язык является одним из Семи первоначальных языков для нашей Пятой Коренной Расы. В свою очередь каждый из этих языков предназначен для Семи первоначальных типов человечества на Семи священных зонах Земли. Из этих семи первоначальных типов сохранились три, то есть три суб-расы: кавказская, монголоидная и эфиопская, а остальные исчезли (см.: "Тайная Доктрина", "Разоблаченная Изиды" Е.П.Блаватской). То есть, говоря другими словами, протокавказский лезгинский язык является наследником той речи, о которой "Тайная Доктрина" сообщает, что "сливки Четвертой Коренной Расы, устремляясь все более и более к вершине физической и разумной эволюции оставили в наследство нарождавшейся Пятой (арийской) Расе инфлекционные языки.

Мы знаем, что нашу Пятую Коренную Расу иногда называют арийской. Так это в знак больших цивилизаторских заслуг самих племен арийцев вышедших из Кавказа (см.: "Настольный словарь по всем отраслям знаний под руководством Ф.Толли, перевод с французского. 1864 г. в 3-х томах, том 2 стр. 269) - "Индийская культура". "Исторические памятники докказывают, что начало древнеиндийской культуры положило завоевание Индии народом Кавказского племени: называв-

шим себя арийцами".

"Индогерманские языки: также индоевропейские языки или арийские языки: - родственные языки Кавказского племени: распространенных по западной части Азии, почти во всей Европе и отсюда колонизацию прошедших в другие части света, преимущественно в Америку и Австралию".

Протокавказский язык был распространен в своем ареале кавказской расы (помимо Кавказа как священной зоны - прародины) - от Тибета и Индии на восток и по всей Европе до Скандинавии включительно. Он был языком первенцев на этих землях. Со временем эти инфлекционные языки претерпевают большие изменения. Мы знаем, что языки имеют свою циклическую эволюцию, свое детство, чистоту, рост, падение в материю, примесь других языков, зрелость и, наконец, смерть.

С появлением первых государственных

фологии.

5. Более 400 слов в тибетской храмовой литературе.

6. Более 400 слов в коптском языке Египта (в их первых христианских писаниях)

7. Более 200 слов в языке древнего Ирана (в "Авесте", "Гатах").

8. Более 400 слов в евангельском словаре (1993 г. Москва. Санкт-Петербург).

9. Более 1000 слов в теософском словаре Е.П.Блаватской, т.е. это одна треть часть всего словаря составленная из слов 26-ти крупных языков мира.

10. Дешифровка и озвучивание обозначений знаков самого раннего алфавита германо-скандинавских стран - "Старшие Руны" (III в.н.э.).

11. Дешифровка и озвучивание названий древнегреческих керамических ваз (23 из 25 известных).

12. Собраны около 150 слов необходимых для восстановления лезгинского языка из области духовных знаний как

не относится к индоевропейским языкам, не выдерживает критики.

А пелазгийский язык считающийся теперь матерью Европейских языков (причем надо же, этот пелазгийский язык считается мертвым языком у европейских ученых) теперь должен называться дочерью протокавказского лезгинского языка.

Об этом красноречиво говорят помимо всего прочего еще и древнегреческий и латинский словари, где можно обнаружить десятки тысяч слов с использованием лезгинских слов-корней, о которых нынешние италийки и греки не имеют понятия. Эти пелазгийские слова-реликты ими не читаются и им не понятны. Такое же наблюдается и о знаменитом санскрите, так называемом божественном литературном языке древней Индии, где обнаружены до 4000 лезгинских слов-корней, так или иначе участвующих в образовании сложных слов этого языка. Но что означает отдельно взятый корень сложного слова сами современные индусы не знают, а знающему лезгинский язык не представляется трудностью. Не потому ли ученые мира, впадшие в материализм нашли свой оригинальный выход - назвать мертвыми такие архаические языки, тем более, что они лишены государственной защиты. Вот к примеру: "Младшая Эdda" Снорри Стурлусона (XII век - как жемчужина германо-скандинавской мифологии переведена на 50 языков Европы. В 1970 году переведенном на русский язык текстах оказались 700 слов не поддававшихся переводу ни на какой язык (в том числе и на русском). Ознакомившись с русским переводом в 1996 году я обнаружил, что из этих 700 слов не менее 400 слов являются лезгиноязычными. Вскоре удалось расшифровать знаки самой древней письменности германо-скандинавского алфавита "Старшие Руны" (III в.н.э.). А уже позже в одном из 5-ти последнем приезде в Азербайджан Тур Хейердал сообщает, что в королевской библиотеке г.Осло обнаружена книга повествующая о том, что норвежцы являются потомками выходцев из Кавказа.

В 2005 году я написал статью "Кто такой Шарвили" История и факты", фрагменты которой были напечатаны в газете "Самур", где сообщается о многих архивных данных, подтверждающих эти слова Т.Хейердала, да еще впервые приводил многие цитаты разных авторов, которые позволяют сделать вывод, что имя лезгинского мифического героя Шарвили никто иной, как Вили - младший брат царя-князя бакинкой области Кавказской Албании Зиги приведшего своих соплеменников в Скандинавию, создан в начале I века Великую Швецию от Черного моря до Скандинавии включительно. Этот Зиги впоследствии был канонизирован до Верховного бога германо-скандинавской мифологии знаменитого Одина.

Есть много информации о древности лезгинского языка. Могу лишь добавить собранные и исследованные мною данные сравнительного анализа базовых, обычно принятых в лингвистике 200 слов, на 15-ти языках (в основном кавказских) - именно о наличии кратких до трех букв, качество бесспорно принятое в любой науке за древность языка.

Результаты оказались следующие:

И еще. Желая самим "докопаться"

лезгинский - 123	татский (совр.) - 60
чеченский - 86	лакский - 59
табасаранский - 84	аварский - 58
афганский - 84	албанский (балс.) - 51
рутульский - 77	английский - 49
гапутский - 74	русский - 41
азербайджанский - 71	немецкий - 25
даргинский - 60	

ся" и удостовериться в истинности моих сообщений, я советую искать их на страницах древнейших памятников культуры человечества. Это в "Ведах", "Пуранах", "Упанишадах" и др. древней Индии; в "Авесте" и особенно в его древнейшей части - "Гатах"; в древнейших слоях культуры шумер и халдеев; далее по всей древней Малой Азии - у пелазгов, лелегов, хурритов, хаттов и др. и, наконец, по всей древней Европе и особенно в культуре их ранних жителей пелазгов Греции и Италии и их родственных этносов - этрусков, албан, латинян и других. И не забывайте - главная база как клад лезгинского языка это Эзотерическое Учение - с его языком мистерий и посвященных всех рас и народов.

Дарвин ВЕЛИБЕКОВ.

ных основ, т.е. с началом, так называемой, исторической эпохи, этот кавказский первоначальный язык и единая Религия (религия Мудрости солнцепоклонников) начали размножаться в национальные языки и их религиозные языческие верования, оставаясь в языке служителей Мистерий и в храмовой литературе. А уже ближе к нашей эре появились мировые религии, которые также переняли эти готовые терминологии для своей религиозной службы и литературы.

Но на Кавказе - как на своей колыбели эта чистая инфлекционная речь сохранилась более лучшим образом. Не зря же эзотерика гласит, что **в горах культура сохраняется в тысяча раз дольше, чем на равнине.**

Вот что пишет Е.П.Блаватская: "Инфлекционная речь, корень санскрита весьма ошибочно названный "Старшей сестрой греческого языка вместо его матери - был первым языком, теперь же он тайный язык Посвященных Пятой Расы".

Должен отметить, что эти сохранившиеся в мистериях и религиозной литературе и особенно в эзотеризме слова являются словами живого лезгинского языка, чаще как корни слов из 2-3-х букв, как слова первых поселенцев Кавказа и являющиеся цементирующей основой священного языка Мистерий ранних цивилизаций нашего человечества во все последующие поколения стали базой для писателей, философов, теологов и теософов. Особенно много таких слов в произведениях греческих авторов Гесиода, Гомера, Эсхила, Платона, Калимаха, Аполлона Родосского и др. В произведениях Аристотеля насчитано более 400 таких слов.

Могу представить в доказательство сказанному собранные и озвученные мною слова из мировой литературы, базирующиеся на основе лезгинского языка. Эти слова собраны чаще из труднодоступных книг по мифологии, эзотерике по оккультизму, религии и философской мысли.

1. Более 2000 слов в древнегреческой культуре.

2. Более 2000 слов в языке древних народов Италии (пелазгов, латинян, этрусков, сабинян, албан и др.).

3. Более 4000 слов в памятниках древнеиндийской культуры.

4. Более 500 слов в скандинавской ми-

имеющие лезгиноязычную основу и многое другое.

Все это является своего рода и убедительным подтверждением открытия мирового масштаба моего друга, земляка Я.А.Яралиева, дешифровавшего помимо албанской письменности (в 1993 г.) знаменитый "Фестский диск" - первые письмены Европейской цивилизации (XVII в. до н.э.) найденной наукой в 1908 году и почти 100 лет не поддававшийся дешифровке. Языком их оказался пелазгийский язык. Пелазги - догреческие аборигенные племена древней Греции являющиеся самыми ранними племенами известные науке в Европе. Пелазги являются племенами одними из ранних миграционных волн кавказцев с протолезгинским языком. Последние данные науки сообщают, что именно пелазги создали первое на земле развитое земледелие в IX тысячелетии до нашей эры в Палестине и что случившееся в их стране страшное бедствие (VII-VI тыс. до н.э.) в результате трансгрессии, впоследствии получившее название Библейский потоп, рассказы о котором были перенесены пелазгами по всему свету в своих странствиях.

Мы вступаем в Эпоху Нового Мирозрения. Новая Эпоха - это миролюбие, это человеческое достоинство и свобода, это духовное возвышение человечества.

Новая Эпоха - это презрение всеми считающимися себя достойными людьми, любой формы лжи, любой формы угнетения как между людьми, так и между нациями и народностями.

Кавказу надо вернуть имя колыбели человечества Европейской или Арийской расы и называть как всегда раньше называли - как Кавказская раса (см. Кремлевская Москва в 20 годах XX века выступила инициатором и постановила о переименовании имени Кавказской расы на Европейскую). (См. "Большая Советская Энциклопедия").

Протокавказские языки являются не только проматерью Европейских языков, но и языком всего ареала Кавказской расы. К этому призывали и призывают сами кавказские ученые: акад. Маар, Абдушелишвили, Гамкрелидзе и Иванов, Старостин, Я.Яралиев, М.Г.Магомедов, Р.Гаджи и мн.др.

Все это говорит о том, что учит научное толкование, что кавказские языки

“САМУР” ДИН МЕКТЕБ

УЪМУЪРДИН ЛЕГЪЗЕЯР

Чи члалан зурба алим, вичиз халкъди “Лезгийрин Афина” тIвар гайи филологиядин илимрин доктор, профессор Унейзат Мейлановади СССР-дин ИА-дин Дагъустандин филиалди тешкил авур экспедицияра фад-фад иштиракдай. Агъадихъ галай шикилар ам 1977-йисуз Къуба райондин Будугъ хуьре экспедицияда хъйи чIавуз чIугунвайбур я.

1. У.А.Мейланова.
2. У.А.Мейланова ва “Наука” издательстводин редактор Р.М.Ижбулатова.
3. Чапла патай: Б.Б.Талибов, шофер, Р.М.Ижбулатова, У.А.Мейланова, Э.М.Шейхов.
4. Машгъур лезги алим Б.Б.Талибов (чапла пата ацукънавайди), У.А.Мейланова, Э.М.Шейхов (У.А.Мейлановадин хва) - университетдин II курсунин студент хуьруьнвийрихъ галаз санал.

ЧИ РЕДАКЦИЯДИН МУГЪМАНАР

Сергъан Актопрак

И йикъара вич Туьркиядай тир, алай вахтунда алимвилидин дережа къачун патал Европада кIелун да-вамарзавай ва ахтармишунар кьиле тухузвай туьрк жегьил Сергъан Актопрак чи редакциядин мугъман хъана. Ада малумат гайивал, и жегьилди Азербай-жандин къадардал гьалтайла тIимил тир халкъарин образованидин тема ахтармишзава. Ада лезги, авар, тальш, тат ва маса халкъарин аялриз юкъван мектебра дидед чIал чирунихъ авсиятда гзаф делилар кIватIнава. Сергъаназ агалкъунар тIалабзава чна.

“Самур”

СА ХУЪРЯЙ 60 АЛИМ

Вичихъ къа-дим тарих авай Къурушрин хуьруьз алимрин макан лугъуз жеда. Гъеле XII-XIV виш йисара Къурушай Седреддин Сулейман ал - Лакзи ал Къуруш, Абдулла Камал, Мегъамед Фари хътин машгъур алимар акъатнай. Абур РагъкъечIдай патан вири уьлквейриз сейли тир. XVIII-XIX виш йисара шумудни са къурушви алимдин тIварар тарихдин чешмейра гъатнай.

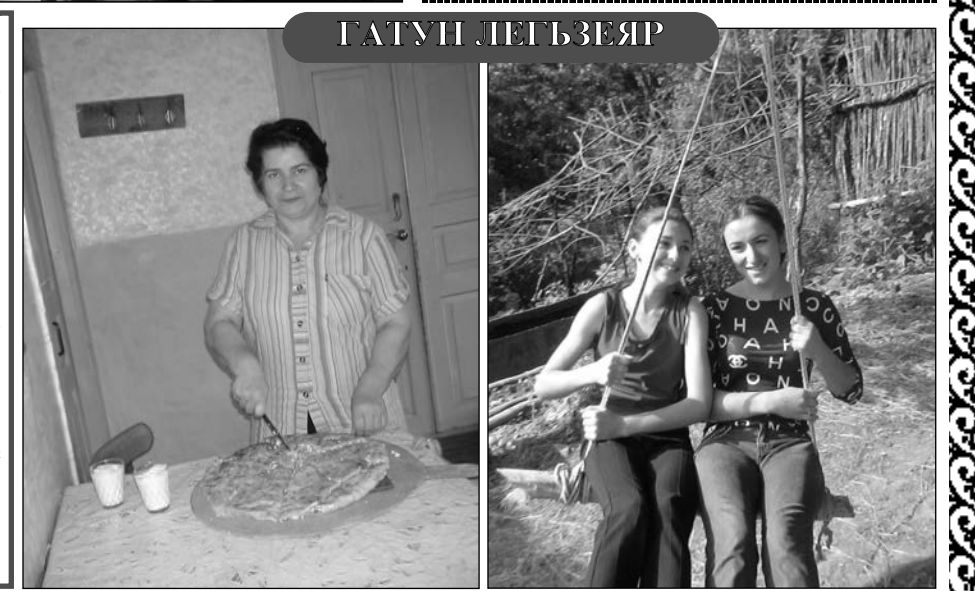
Хуьруьн илимдин дережа къачур сад лагъай алим 1934-1937-йисара Дагоком-дин I секретарь хъйи Нажмудин Самурский я. Ада 1933-йисуз тарихдай кандидатвилдин диссертация хвенай. Гуьгъуьнин йисара цIудралди къурушви-ди илимда чIехи агалкъунар къазанмиш-на. Алай вахтунда чIин тIварар вириниз сейли тир медицинадин илимрин доктор, академик Рашид Гъажиев, физматдин илимрин доктор, профессор Синдбад Гъажиев, техникадин илимрин доктор,

профессор Магъмуд Мегъамедшагъов, экономика-дин илимрин докторар, профессорар Абдулмежид Гъажиев, Медина Мегъамедова, Сейфуллагъ Нагъдиев, хуьруьн майи-шатдин илимрин доктор, профессор Ши-вет Ираховни Къурушрин хуьрай я.

Гъелелиг хуьруьн эхиримжи алим вичин анжах 25 йис тир Тажир Маметнаби-ев я. Ада цIинин йисан эвелда химиядин илимрин кандидатвилдин тIвар къачуна. Жегьил алимдин илимдин кIвалахар дуьньядин 20-далай виниз уьлквейра чап хъанва. Ам Къурушай акъатай 60 лагъай алим я.

Къурушвийри гзафни-гзаф диссер-тацияр экономикадай хвенава. 5 кас эконо-микадин илимрин докторар, 16 кас экономикадин илимрин кандидатар я.

Алимрикай 18 кас илимрин докторар, 42 кас илимрин кандидатар я. Илимрин докторрикай 3 кас академик, 15 кас профессорар я.

Чирвилери бахтлу инсан мадни гуьрчекарда, бахтсуз инсандиз сабур гуда.

М.В. Ломоносов.

РИКIЕЛ ХУЪХ!

Девир патал чIехи крар акурбур,
Эбеди я халкъдиз къуллугъ авурбур!
Фридрих Шиллер.

Къегъалдиз дуст патал чан гъайиф къведач,
Катракай садрани усал тIиб жедач!
Тигъиржалви Эмирли.

Гъикъван чIугуртIани гуьгъуьнлай зегъмет,
Са сефер квахъайтIа, къажгъидач гъейрет.
Тигъиржалви Эмирли.

Ягъсуз касдин рикIин кьилел са чIавузни тагъ жедай туш,
Шимерикай къакъан кIунтIар, живерикай дагъ жедай туш.
Алкъвадар Гъасан.

Масадбурухъай хъыз, жуваз гъа жувакайни регъуь хъана кIанда. А патал алайдаз ва я виридаз чир хъунилай - тахъунилай аслу ту-шиз, чIуру крарни авуна виже къведач. Эвел-ни-эвел жуваз жувакай регъуь хъун герек я.
Демокрит.

Эй камаллу, къудратлу руьгъ,
ракъура заз вуна илгъам,
Куьмек ая, къуват це заз,
русвагъ авун патал душман.
Акъл на зи ая хци,
фикир-фагъум жервал тамам,
Ачухарун паталди дерт,
лугъун патал хифет жуван.
Давдакъ.

Ватан! Гъа и са гафуни регъуь-кичIе каски-ни викIегъвал, жуьртлувал, лувар кутада.
Лукиан.

Ватан патал виридалайни залан легъзейра виридалайни четин крарик кьил кутадай кас халис ватанперес я!
П.Павленко.

ТƏВРІК EDİRİK!

Jurnalistika aləmində öz dəst-xətti ilə tanınan "Zamanın nəbz-i-x" qəzetinin baş redaktoru ŞÖHLƏT AVŞAR AXUNDOV uzun illər mətbuat sahəsindəki səmərəli fəaliyyətinə görə "Qızıl qələm" mükafatına layiq görülmüşdür. Həmkarımızı təbrik edir, ona yeni yaradıcılıq uğurları arzulayırıq.
"Самур"

ЧИ БУБАЙРИ ЛАГЪНАЙ ...

- Къав алачир квализ къванер вегьидя.
- Къавах кларасдин цайни яргал мирес сад я.
- Къузувал талана къведай мугъман я.
- Гъар вацл гъульув агакьдач.
- Берекат бубадин, маришат дидедин квачихъ я.
- Бубадила хай рахамир, хару яда.
- Маса касдилай ягъанатзавайда вакайни ягъанатда.
- Пехил касдин эхир пехир жеда.
- Къуру гафарилай яцл крап хъсан я.
- Кичледа душман тақунмаз гъарайда.
- Виридакай хкатай дагъ лацу жеда.
- Рикл дар тахьайтла, дубня дар жедач.
- Ичли къапуни гзаф ванда.
- Вуна дубзвал хубх, дубзвили вун хубда.

НƏСƏР КИМІ АТ ОУНАДИР...

Атçılıq идманı Quba rayonunun Xucbala kəndində yaşayan Aynur Akif qızı Quliyevanın sevimli məşğuliyyətidir. O, атçılıq üzrə rayon və respublika yarışlarında dəfələrlə mükafatlara layiq görülüb. Dağ qızlarına xas çəsurluğu, Həcər kimi at oynatmağı var Aynurun.

Şəkillərdə: Aynur Quliyeva at belində.

ГАФАЛАГ

УнтІяр - чуьхверрин сорт
ФечІ - экуь вили
Фуртна - тадидаказ, кІусни энгел тавуна
ХанцІ - беденда кІватІ хъанвай чирк
Харжаф - эдебсуз
ХвещІ - гьвечи эркек аял
ХнупІ - ягъанат
ХункІай - са карни тийирди
Хунса - эркеквиллин ва дишивилин лишанар къведни квайди
Хурчар - майишатдин затІар тун патал сун ва я памбагдин гьаларикай къве хел аваз хранвай затІ
Хушма - хуш гьиссер
Хуцу - таза
Хъахъ - чилин менфятсуз гьал
Хьемпар - чуьхверрин сорт
Хьемп - чІухлумпІ тарцикай аялар къугъван патал авунвай затІ
Хьиртиш - дамар
Хьурхъуш - къазунавай, чиркин пекер
Хъахъ - чІур жезвай жими продуктрин винел къадай лацу чирк
Хьен - гьелшел алаз шуькуь тІваларикай хранвай чІехи куткун
Цице тун - худда тун
Цангур - недай хъчарин са жуьре
ЦарцІалар - элкъвей гьвечи пешер авай недай хъчарин жинс
Цегьрекь - гъар жуьредин рангарин цуьквер жедай чуьлдин вал
ЦемекІ - куьлуь къум
ЦемекІ - чиниз ядай пудра
Цуну - арабадин къваларин пай тир кларас
Цуьлуьк - недай хъчарин са жуьре
Цуьнуьр - чархар квачиз арабадин амай паяр чпел къунвай къве кларас
Чаргав - са куьтендик квай пуд гъайвандикай юкъвавайди
Чатар - пан падай гъайванар куьтендик кутІундай алат
Чилдангъар - дарман яз ишлемишдай хъчарин жуьре
Чиланбар - вацІун цин винел жедай валар

KÖNÜLLÜ DƏLİLİK

■ Sərxoşluq könüllü dəlilikdir. Bu sözlər hələ bizim eradan əvvəl yaşamış Roma yazıçısı, filosofu və siyasi xadimi Seneka Lutsi Anney tərəfindən deyilsə də, bütün tarix boyu öz mənasını itirməmişdir.

Cəlil Məmmədquluzadənin müdrik sözləridir: "Bizdə dəxi utanmaq qabiliyyəti qalmayıb - Adam adama deyər: "əgər allahdan utanmırsan, bəri bəndədən utan! Əgər şəriətdən utanmırsan, bəri xaçpərəstlərdən həyə elə. Əgər xaçpərəstlərdən utanmırsan, bəri büt-pərəstlərdən utan! Yoxsa sən gündüzlər oruc tutub, gecələr pulunu çaxır satanlara xərcləyəcəksən, yoxsa adını müsəlman və insan qoya-qoya əziz vaxtını və bədənini araç və çaxır zəhərlərlə zay edəcəksən, o vədə sən həm allah yanında xəcilsən, həm insanıyyət ələmində yerin alçaq meqamlarda qərar tutacaq".

Şərab başa çıxanda baş daşa deyir, ayaqlar altına düşür, onu ayaqlar da xilas edə bilmir.

Ağıl və ayıqlıq insanı bütün yaranmışların tacı səviyyəsinə yüksəltmişdir. Sərxoşluq isə istənilən anda onu kamillik zirvəsindən endirə bilir. Dünyanın bütün xalqları, ata-babalarımız sərxoşluğa qarşı öz etiraz səslərini ucaltmışlar: Almanlar deyirlər:

Şərabda çox adam batır, nəinki dənizdə. Onlar belə bir kəlamı da xoşlayırlar: Şərab başa çıxanda, ağıl ayağa düşür. Yaponlar dünyə araqını "sake" adlandırırlar. İçkiyə münasibətdən söhbət düşəndə deyirlər:

-Sake qədəhinin birincisini insan içir, ikincisini sake içir, üçüncüsü insanı içir.

Azərbaycan xalqının müdrik oğlu Abbasquluğa Bakıxanov şərab sözü-nü hər fən belə şərh etmişdir: "Ab" fars dilində su deməkdir. Şərab "şər suyu" mənasını verir.

Deməli, bir çox bələlərin kökü şərabla, sərxoşluqla bağlıdır.

İngilis hüquqşünası və əxlaq nəzəriyyəçisi İ.Bentan yazır ki, sərxoşluğun insana əsasən səkkiz böyük ziyanı var: əvvəla, sərxoşluq az müddətdən sonra pis ovqat yaradır, ağılı çəşdirir və insanın sağlamlığına son dərəcə mənfi təsir göstərir; ikincisi, sərxoşluq insan orqanizmini zəiflədir müxtəlif xəstəliklərə səbəb olur; üçüncüsü, sərxoşluq insanın vaxtını alır, ona maddi cəhətdən ziyan vurur; dördüncüsü, sərxoşluq bizim yaxın adamlarımızın iztirabına, onların mənəvi əzab və əziyyətinə səbəb olur; beşincisi, sərxoş adama heç kim etibar etmir; altıncısı, sərxoş adamı daim cəzalanmaq təhdidi müşayiət edir; yeddincisi, sərxoş adam həmişə cinayət etmək və cəzalanmaq təhlükəsi altında yaşayır; nəhayət, sərxoş adam axirət dünyasında cəzalanacağından qorxaraq daim qorxu hissi keçirir.

Qədim dövürün insan ömrünü kasa-ya bənzədən filosofun müdrik fikri burada yada düşür: bu kasaya bal da tökmək, zəhər də tökmək adamın özündən asılıdır.

Sərxoşluğun törətdiyi cinayətlər bəlidir. Sərxoş adam vəhşiləri belə kölgədə buraxır. Məsələn, heyvanların belə bir xasiyyəti var: eyni cinsdən olan heyvanlar savaşa maralın kənarına çəkilməsi, canavarın quyuğunu sallaması, meymunun üzünü geri-yə çevirməsi kifayətdir. Bununla da savaşa kəsilir. Lakin sərxoş adamlar savaşıqda onları aralamaq, başa salmaq müşkül məsələdir.

*Dahilər yaxşı demişlər:
Mey içib əqlini gəl vermə yelə,
Özünü özgəyə tapşırma belə.
Meyi elə iç ki, olmasın haram,
Ev ayaqyoluna dönməsin tamam...*

*Əhvədi
Bu gün al şərab qədəhini başa çəkəndə, bir düşün ki, sabah ürek qanını qusmalı olacaqsan.*

*Arif Ərdəbili
İçki insana xas olan bütün çirkin əməllər və günahlar saxlanılan anbarın açarıdır.*

*Məhəmməd Peyğəmbər
Sərxoşluğa uyan kəs ələm çəkər ömürlük,
Aqilliyin üstünə qələm çəkər ömürlük.*

*Nizami Gəncəvi
İçkini tərk etmək istəyirsə sərxoşa bax.*

*Çin atalar sözü
Stəkanda boğulan dənizdə boğulandan çoxdur.*

*Yapon atalar sözü
Əli araqlı beli yaraqlıdan qorxuludur.
Azərbaycan aforizmi*

Hazırladı: Davud Dəmirli.

КАВКАЗСКАЯ МУДРОСТЬ

Мудреца спросили:

- Почему друзья так легко становятся недругами, а вот врагов превратить в друзей очень трудно?

- Но ведь точно так же и дом разрушить легче, нежели построить, - ответил мудрец, - и сосуд разбить проще, чем его сделать, и деньги растратить легче, чем заработать их.

Взобрались жених с невестой на высокую гору, чтобы обменяться кольцами, и жених нечаянно уронил в пропасть кольцо невесты.

- Подожди меня здесь, - сказал парень, - пока я найду кольцо. И отправился в путь. Прошли годы. Жених нашел кольцо, взбирается на гору, смотрит на свою невесту и видит седую старуху. Надел он ей кольцо на палец и она стала прекрасной молодой невестой.

Как то раз стая волков пошла на охоту вместе с их главарем и вернулась с огромной добычей. К тому времени, как главарь состарился, запасы той пищи, которую они добыли, иссякли. И пришлось идти сыну главаря. Он взял волков из стаи и пошел на охоту. Он вернулся через некоторое время еле живой и спросил: "Отец, почему, когда ты ходил на охоту, их было много и вы смогли их победить, а когда я пошел на охоту, то их было всего двое и мы не смогли их победить?". Отец ему ответил: "Потому что тех было много и они держались каждый сам за себя, а эти двое прикрывали спины друг друга".

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

"Samur" qəzeti redaksiyasının kollektivi Bəhram Zalova anası

Leysan Cumart qızının vəfatından kədərliyi bildiriir və dərin hüznə başsağlığı verir.

САМУР

Главный редактор
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции:
AZ 1073 Баку, Метбуат
проспекти, 529-й квартал,
Издательство "Азербайджан",
этаж 3, каб. № 101.
e-mail: samur@nm.ru

<http://www.samur.info>

Расчетный счет
26233080000
Капитал банк г.Баку
1-й Ясамальский филиал

код 200037
ВОИН 130024708
Газета
зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации

Азербайджанской
Республики. Рег. № 78

Индекс: 5581
Тираж: 2200

Тел: 432-92-17,